

SĂPĂTURI DE SALVARE LA TURENI-CARIERĂ, JUDEȚUL CLUJ (1985—1986*)

Extinderea frontului de lucru în zona carierei de piatră de la Tureni a dus la deranjarea și, în parte, la distrugerea unor obiective arheologice, situate într-o mică albiere a terasei aflate la intrarea în Cheile Turului (fig. 1). În urma unei sesizări către

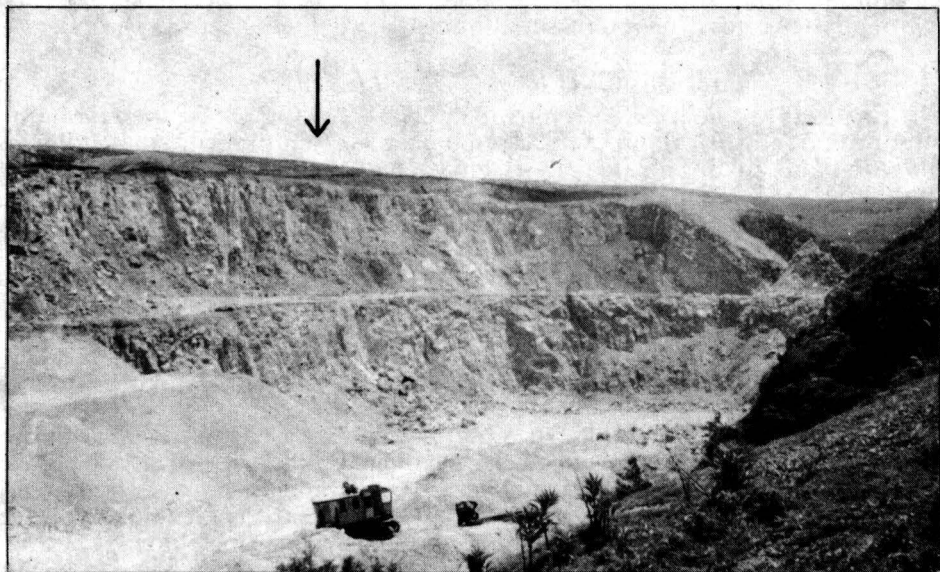

Fig. 1. Cariera de piatră de la Tureni și locul descoperirilor de epoca bronzului.

Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, în toamna anului 1985 s-au efectuat aici primele săpături de salvare de către Tudor Soroceanu. Campania din vara anului 1986, avînd un colectiv condus de Gheorghe Lazarovici, și-a propus o cercetare sistematică pe baze interdisciplinare a zonei etno-arheologice din Munții Petrindului¹. Cu această ocazie, au continuat cercetările în punctul "Carieră". În toamna anului 1986, ca rezultat al reluării lucrărilor de excavație în cariera Tureni, sînt distruse noi complexe și amenințate altele. Drept urmare a acestui fapt, în urma sugestiei și cu ajutorul dat de Tudor Soroceanu, am efectuat aici, în perioada 15—20 noiembrie 1986, o săpătură de salvare².

* Materialul ne-a fost cedat spre publicare de către T. Soroceanu, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru generozitatea dovedită. Articolul a fost redactat în 1989 (în 1992 a fost doar adus la zi cu bibliografia) și predat inițial revistei *Sargetia*. Un scurt rezumat a apărut în 1990, F. Gogăltan, *Probleme ale locuirii de epoca bronzului de la Tureni-Carieră, județul Cluj, Symposia Thracologica*, 8, 1990, p. 110

¹ Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, *Prospecțiuni și cercetări arheologice de salvare pe teritoriul municipiului și județului Cluj, AștiaMN*, XXII—XXIII, 1985—1986, p. 723—752.

² Pe atunci toți studenții, la aceste săpături au participat și colegii S. Mitu, A. Rustoiu, G. Florea, C. Cosma, D. Marta, H. Pop, săpături conduse de Gh. Lazarovici.

I. DESCRIEREA SĂPĂTURILOR

În toamna anului 1985, pentru a stabili ce s-a mai păstrat din gropile distruse de înaintarea carierei și a descoperi alte eventuale complexe, a fost deschisă caseta A, avînd dimensiunile de 20 x 3 m (fig. 2). Cu această ocazie s-a putut preciza, cu aproximație, conturul gropilor 2, 3, 5, 6 și cerceta conținutul lor. În plus, au fost descoperite trei noi complexe, *in situ*, gropile 1, 4, 6. Caseta B, cu dimensiunile de 10 x 3 m, deschisă în toamna aceluiași an, s-a dovedit a fi lipsită de orice urme arheologice.

În vara anului 1986 suprafața cercetată a fost extinsă prin deschiderea casetelor C (10 x 3 m) și D (20 x 3 m). Un singur complex — groapa 8 — s-a adăugat descoperirilor anterioare. Datorită intensificării activității extractive la cariera Tureni, în toamna anului 1986, s-a deschis un nou front, lung de peste 100 de metri. În profilul rezultat *ad-hoc* s-au conturat noi complexe arheologice (fig. 2). Din motive obiective, ne-am mărginit numai la a goli aceste gropi (gropile 9—16).

II. DESCRIEREA COMPLEXELOR³

Groapa 1: se află în caseta A între metri 28,5—29,9 (fig. 2). Ea are o formă relativ rotundă (fig. 3/1a), un profil ușor bombat, iar fundul relativ plat, adîncindu-se în pămîntul de culoare gălbui (steril) pînă la 1,18 m de la nivelul actual al solului (fig. 3/1b). Nu a conținut material ceramic, ci doar pietre de diferite dimensiuni.

Groapa 2: s-a conturat în caseta A între metri 19,5—30,8 (fig. 2). Aceasta pornea de la baza stratului de culoare negru și de consistență granuloasă, avînd în profil o formă aproximativ trapezoidală, cu unul din colțuri rotunjit (fig. 3/2). Groapa conținea, pe lîngă cioburi atipice, aparținînd epocii bronzului (neilustrate la noi, dar diferențiate prin pastă, culoare, slip, de restul materialului ceramic) și cioburi aparținînd culturii Coțofeni, dovedite în poziție secundară și în alte gropi (fig. 4/1—7).

Groapa 3: distrusă în bună parte (fig. 2) (din ea s-a păstrat doar porțiunea adîncită în pămîntul de culoare galbenă, steril din punct de vedere arheologic, s-a dovedit a fi de dimensiuni considerabile: 2 metri lățime (în caseta A între metri 23,5—25,5) și 1,40 m adîncime. Forma sa neregulată, cele două lentile de culoare galbenă, dovedind, credem, surparea la un moment dat a pereților gropii (fig. 3/3). În ceea ce privește materialul ceramic s-a constatat o situație identică cu cea din groapa 2, cioburile, aparținînd culturii Coțofeni (fig. 4/8—11), aflîndu-se în poziție secundară.

Groapa 4: a apărut în caseta A între metri 21,5—23 (fig. 2). Are o formă ovală (fig. 4/3a), cu profil bombat, colțurile rotunjite și fundul relativ plat (fig. 3/4 b). Inventarul gropii era alcătuit din pietre de diferite dimensiuni, oase de animale (puține la număr) și material ceramic. Pe lîngă materialul ceramic aparținînd culturii Wietenberg (fig. 5/3—4), există și cioburi de tip Coțofeni (fig. 5/1—2).

Groapa 5: a fost identificată în caseta A între metri 16,9—19 (fig. 2). Această groapă, de mari dimensiuni, a avut o formă, probabil, ovală (fig. 3/5 a), în profil fiind aproximativ trapezoidală, însă cu colțurile rotunjite. Fundul gropii este relativ plat (fig. 3/5 b). Pe lîngă materialul ceramic caracteristic culturii Wietenberg (fig. 5/5—6, 8), semnalăm un tipar din gresie pentru turnat brice de bronz (fig. 5/7 a-b).

Groapa 6: forma acestei gropi, bogăția materialului ceramic, o individualizează în cadrul complexelor cercetate la Tureni—*Carieră*. Nu se poate stabili cu exactitate diametrul ei (fiind o groapă dublă), dar oricum avea dimensiuni con-

³ Materialul arheologic de la Tureni, punctul *Carieră*, se află inventariat la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, sub numerele de inventar P. 92691—P. 92870.

siderabile (fig. 2). Lăţimea maximă este de 2,25 m, iar adâncimea, cât s-a mai păstrat, de 1,50 m. În profil are o formă neregulată (fig. 3/6). Materialul ceramic este caracteristic culturii Wiitenberg (fig. 6—10).

Groapa 7: s-a conturat în caseta A între metri 25—26,5 (fig. 2), avînd o formă neregulată în profil. A conţinut o aşchie de silex (fig. 11/1), foarte puţin material ceramic (fig. 11/2—3) şi un schelet de copil (vezi descrierea materialului).

Groapa 8: a fost surprinsă în caseta D între metri 10—11,8, pe o mică porţiune, restul fiind distrus de înaintarea carierei (fig. 2). În porţiunea cercetată nu s-a găsit material ceramic. Întregirea sa este ipotetică.

Groapa 9: în "profilul" realizat în urma lucrărilor de excavaţie la carieră, această groapă s-a conturat între metri 2—3,8 (după noua măsurătoare) (fig. 2). A avut în profil o formă bombată, cu colţurile rotunjite şi fundul relativ plat, adîncindu-se în pămîntul galben, steril, pînă la 0,90 m, de la nivelul actual al solului (fig. 3/7). A conţinut foarte puţin material ceramic, în întregime atipic.

Groapa 10: între metri 12—13,2 (fig. 2), la circa 0,50 m de la nivelul actual al solului, a fost observată în profil o nouă groapă, din care s-a păstrat o mică porţiune. Aceasta se prezenta sub forma unei lentile de pămînt negru-cenuşos, lată de circa 0,30 m. Presupunem că este vorba de o groapă de formă trapezoidală, cu colţurile rotunjite şi fundul plat. Acest tip de groapă ar explica forma lentilei ce reprezintă porţiunea cuprinsă între fundul gropii şi peretele ei. Nu a conţinut material ceramic.

Groapa 11: situată între metri 23,7—24,8 (fig. 2), groapa pornea de la baza stratului de pămînt negru granulos, adîncindu-se în pămîntul de culoare brun pînă la 1,10 m. Are o formă trapezoidală în profil, fundul fiind relativ plat (fig. 3/8). Groapa a conţinut puţin material ceramic atipic, aparţinînd epocii bronzului şi cîţiva bolovani de mari dimensiuni.

Groapa 12: din această groapă, ca şi în cazul gropii 10, s-a păstrat doar o mică porţiune între metri 28,5—30,4 (fig. 2). Lentila, de culoare neagră-cenuşoasă, are o lăţime de 0,70 m şi se află la o adîncime de 0,80 faţă de nivelul actual al solului (fig. 3/9). În ceea ce s-a mai păstrat din groapă s-a găsit material ceramic atipic, aparţinînd epocii bronzului.

Groapa 13: are o formă trapezoidală în profil, cu colţurile rotunjite şi fundul plat (fig. 3/10). Gura gropii se afla între metri 47,9—48,9 (fig. 2). La bază avea o lăţime de 1,70 m, iar adîncimea de 1,40 de la nivelul actual al solului. Cu toate că avea dimensiuni considerabile şi se afla în imediata apropiere a unor gropi "bogate", nu a conţinut material arheologic (cel puţin în bucata golită de noi).

Groapa 14: s-a conturat între metri 49,5—51,3 (fig. 2), avînd o adîncime de 1,85 m. Partea superioară a gropii avea pereţii evazaţi dînd impresia unei pîlnii, fundul era plat (fig. 3/11). Această groapă a conţinut cantitatea cea mai mare de material ceramic descoperit la Tureni—Carieră (fig. 11—15). Pe lîngă cioburi s-a mai găsit cenuşă, cărbune, oase de animale (în cantităţi reduse), precum şi bolovani de dimensiuni mari.

Groapa 15: s-a conturat între metri 52,2—54,1 (fig. 1), avînd o adîncime de aproximativ 2 m de la nivelul actual al solului. Pereţii gropii sînt puţin evazaţi, colţurile rotunjite, iar fundul relativ plat (fig. 3/12). Deşi are dimensiuni considerabile, materialul ceramic este puţin, dar reprezentativ atît pentru forme, cît şi pentru ornamente (fig. 16/1—7). Nu am depistat urme de cenuşă sau cărbune.

Groapa 16: această groapă a fost surprinsă între metri 56,7—58,4 (fig. 2), din ea păstrîndu-se o mică lentilă de pămînt negru-cenuşos, ca în cazul gropilor 10 şi 12. Nu a conţinut material ceramic.

Pe terenul aflat deasupra carierei, în periegezele făcute de Gh. Lazarovici, V. Căţănaş şi T. Soroceanu, în toamna anului 1985, ca şi în cele efectuate de noi în 1986, au fost descoperite o serie de materiale ceramice aparţinînd epocii bron-

zului, ce au o legătură directă cu complexele analizate mai sus. Acestea provin din gropi și au fost colectate în urma excavatorului ce pregătea terenul în vederea exploatarei rocii în cariera de la Tureni. Am considerat utilă și publicarea lor (fig. 16/8—13).

III. ANALIZA MATERIALULUI ARHEOLOGIC

Studierea materialului ceramic din complexele descoperite în punctul Tureni-Carieră, permite schițarea câtorva trăsături ale produselor olăriei de aici. Luând în considerare arderea, compoziția pastei, gradul de finisare al suprafețelor și, într-o oarecare măsură, realizarea ornamentelor, distingem trei categorii ceramice: grosieră, semifină și fină.

Ceramica grosieră definește ponderea cea mai mică în cadrul complexelor de la Tureni-Carieră (23,14% dintr-un total de 121 = 100% cioburi analizate). Această categorie ceramică se caracterizează (cel puțin în cazul nostru) printr-o pastă având în compoziția sa nisip cu pietricele sau nisip cu bob mare și pietricele. Suprafața fragmentelor ceramice este, în majoritatea cazurilor, aspră la pipăit, foarte rar netedă. Arderea este, în general, bună, reductantă, nelipsind însă materialul ceramic slab ars. Culoarele predominante sînt cenușiu cu diferite nuanțe (cenușiu-albicios, cenușiu închis) și brun. Gama ornamentelor este săracă, constînd din briuri aplicate sau organice (fig. 10/7; 12/7, 9—10; 15/1, 3 etc.). Aceste briuri, la Tureni-Carieră sînt, în general, alveolate, mai rar crestate. Într-un singur caz (fig. 12/13), briul este ornamentat cu impresiuni dreptunghiulare. De asemenea, pe buza unui singur fragment ceramic (fig. 16/6), există un decor incizat, format din dreptunghiuri cu diagonală trasată⁴. În ceea ce privește forma vaselor, caracterul fragmentar al materialului ceramic nu ne permite o determinare tipologică sigură. Putem totuși presupune diferite tipuri de oale cu buza dreaptă sau răsfrîntă (fig. 15/1—3, 5; 16/6, 7)⁵.

Ceramica semifină este categoria cea mai bine reprezentată la Tureni-Carieră (51,23%). În pasta vaselor s-a folosit, ca degresant, nisip cu bob mare, nisip cu pietricele și foarte rar cioburi pisate. Suprafața vaselor este netedă, rar lustruită (în acest caz s-au deosebit de cele fine printr-o pastă inferioară). Arderea este bună, oxidantă sau reductantă. Coloritul la exteriorul și interiorul vaselor este foarte variat: cenușiu, cărămiziu, brun, negru — toate cu diferite nuanțe. În ceea ce privește ornamentele se constată o preferință atît pentru briuri îngrijit executate (fig. 10/5; 15/4), un anumit gen de striuri (fig. 11/2—3), cît și pentru caneluri fine (fig. 7/1; 14/8; 16/3), "Zahnstempelung" (fig. 6/6; 11/7, 9—10, 12), spirale în relief (fig. 10/3). Dintre formele ceramice ale acestei categorii, am putut identifica farfurii (fig. 7/3, 6), străchini mai mult sau mai puțin adînci (fig. 10/5—6; 14/14; 16/2—3), castroane (fig. 14/12; 16/13), diverse tipuri de oale (fig. 5/4; 7/5; 9/8; 10/1—2; 15/4; 16/10).

Ceramica fină reprezintă 25,61% din totalul materialului ceramic analizat. Pasta vaselor este de bună calitate, avînd ca degresant nisip sau nisip fin. Supra-

⁴ Pe ceramica de factură grosieră a culturii Wietersberg decorul format din motive geometrice incizate este destul de rar, apărînd, mai cu seamă, în faza a III-a. Pentru vasul nostru, o analogie aproximativă la Dersida, N. Chidișan, *Contribuții la istoria tracilor timpurii din nord-vestul României. Așezarea Wietersberg de la Dersida, Oradea*, 1980, pl. 9/1 f și Șimleu Silvaniei, F. Gogăltan, D. Tamba, *Materiale arheologice aparținînd culturii Wietersberg descoperite la Șimleu Silvaniei*, ActaMP, XVI, 1992, pl. VIII/1.

⁵ Tipuri de oale similare apar în complexele de la Bistrița, I.H. Crișan, *Necropola de incinerare aparținînd culturii Wietersberg-Sighișoara de la Bistrița, Materiale*, IX, 1970, fig. 11/4; Dersida, N. Chidișan, *op.cit.*, pl. 8—9; Ghirbom, I. Aldea, *Șantierul arheologic Ghirbom (com. Berghin, jud. Alba)*. II. *Așezarea Wietersberg de "Sub vii", Apulum*, XIII, 1975, pl. 1/2—8 etc.

⁶ Considerăm necesară prezentarea acestei ceramici de calitate mijlocie drept categorie aparte, avînd în vedere faptul că elementele de compoziție a pastei, arderea, culoarea, ornamentele sînt diferite atît de ceramica fină, cît și cea grosieră. În cadrul complexelor de la Tureni-Carieră, caracteristicile ei o apropie mai mult de lotul de ceramica fină, decît de cel al ceramicii grosiere. De aici, opțiunea noastră pentru termenul de semifină, în loc de mijlocie.

fața cioburilor este, în general, lustruită. Arderea este bună, oxidantă sau reductantă. Vasele, aparținând acestei categorii, au o gamă largă de culori: gălbuni, cafeniu, cărămiziu, brun și negru (toate în diferite nuanțe). În majoritatea cazurilor, fragmentele ceramice sînt ornamentate cu caneluri (fig. 7/2, 4, 7; 13/3; 16/4), împunsături simultane în bandă — "Zahnstempelung" (fig. 6/1—5, 7—8; 11/11, 13—14; 15/5), impresiuni triunghiulare "dinți de lup", încadrate de linii incizate paralele (fig. 6/1—2, 4, 7—8; 16/5, 9)⁷, impresiuni cu unghia (fig. 5/5) etc. Formele ceramice sînt identice cu cele aparținînd categoriei semifine, lipsind doar tipul de vas cu pereții drepecți (vas sac).

Tipuri aparte. Între formele ceramice speciale, menționăm o protomă ce stilizează o pasăre (fig. 13/9), avînd analogii mai mult sau mai puțin apropiate cu protomele de pe altărașul de la Sighișoara-Wietenberg⁸, cu protoma de la Noslac⁹, Derșida¹⁰ și Palatca¹¹. Mai amintim, o greutate de mici dimensiuni, confecționată din lut (fig. 9/2), pentru care nu am găsit corespondențe în mediul Wietenberg, unde există (cel puțin în materialul publicat) doar prototipuri de dimensiuni mai mari. Acestea sînt însă cunoscute în epocă¹². Interesant este obiectul de lut găsit în groapa nr. 6 (fig. 9/1), unic, deocamdată, între formele aparte ale culturii Wietenberg. Nu putem ști dacă este un capac de vas sau o statueta. Un alt tip de vas, destul de rar întîlnit în așezările acestei culturi, este așa numitul vas-cuptor¹³. În gropile de la Tureni-Carieră au fost găsite două fragmente (fig. 9/7; 14/13), provenind de la două vase-cuptor diferite. Tot aici, trebuie prezentat și obiectul realizat din lut fin (fără degresant), găsit în groapa 5 (fig. 5/6). Nu putem preciza ce reprezintă, doar că, interesant credem, în cele trei mici alveole se observă și astăzi foarte clar amprente digitale.

Alte materiale. Pe lângă materialul ceramic, semnalăm un tipar din gresie pentru turnat piese metalice¹⁴ (fig. 5/7a-b) și o sîrmă de bronz răsucită, aparținînd nivelului Wietenberg faza a III-a din așezarea de la Tureni-Podărîi¹⁵.

Nu putem încheia prezentarea materialului arheologic fără a aminti și prezența în groapa nr. 7 a unui schelet de copil. Silixul și cele două cioburi ornamentate cu striuri (singurele piese de inventar ale mormîntului) constituie slabe elemente de datare și încadrare culturală. Poziția scheletului (chircit pe partea stîngă cu capul orientat spre sud) amintește de mormintele de la Obreja¹⁶ și Sibinșeni¹⁷, datate în faza a III-a a culturii Wietenberg. Pe aceste considerente, apreciem că încadrarea mormîntului în această fază de evoluție a culturii Wietenberg, trebuie privită cu anumite rezerve.

⁷ Aceste impresiuni erau realizate în lutul moale cu ajutorul unei unelte de os sau lemn. La Tureni-Carieră am constatat faptul că pe un lot însemnat de vase, împunsăturile triunghiulare erau executate cu aceeași unealtă și, deci, poate, de același olar. O urmărire mai atentă a acestui procedeu de ornamentare ar putea da interesante date cu privire la activitatea atelierelor de olari. Alte discuții la N. Chidioșan, *op.cit.*, p. 53.

⁸ K. Horedt, *Die Wietenbergkultur, Dacia, N.S.*, IV, 1960, Abb. 12/7.

⁹ T. Soroceanu, *Materialien zur Bronze-und Hallstattzeit Siebenbürgens (II)*, *ActaMN*, XXI, 1984, Taf. IX/6.

¹⁰ N. Chidioșan, *op.cit.*, pl. 25/9.

¹¹ Informații T. Soroceanu.

¹² În tell-ul de la Socodor apare o astfel de greutate de mici dimensiuni, D. Popescu, *Cercetări arheologice în Transilvania, I, Materiale*, II, 1956, fig. 20/10.

¹³ Pentru acest tip de vas în aria culturii Wietenberg, vezi N. Boroffka, *Die Wietenbergkultur*, Berlin, 1992, pl. tipologică 14/3, pl. 144/12 (Viștea). În cadrul culturilor învecinate Otomani și Sudu de Sus vasul apare, de asemenea, în fazele evoluate: T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei*, București, 1978, p. 55, 57, 72.

¹⁴ Este vorba cu multă probabilitate de un tipar pentru turnat brice (*Rasiermesser*). Apartenența la categoria bricelor ne-a fost sugerată de către N. Boroffka, căruia îi mulțumim și cu acest prilej. Pe verso se ascuteau piese de metal, sau de os.

¹⁵ Considerăm utilă amintirea acestei piese de bronz, chiar dacă ea nu face parte din complexele noastre.

¹⁶ T. Soroceanu, *Descoperirile arheologice din epoca bronzului de la Obreja (jud. Alba)*, *ActaMN*, X, 1973, p. 495 sq.

¹⁷ I.H. Crișan, *op.cit.*, p. 154, n. 11.

IV. ÎNCADRARE CRONOLOGICĂ. FUNCȚIONALITATE

Încadrarea culturală și cronologică a complexelor descoperite la Tureni-Carieră poate fi făcută pe baza ceramicii. Tiparul pentru turnat brice ar putea oferi și el o oarecare orientare cronologică, fiindcă în Europa central-estică exemplare apropiate tipologic se datează în Bronz C¹⁸. În Transilvania este, deocamdată, o piesă unică¹⁹, fiind greu de datat exact²⁰. Cert este că aparține culturii Wietenberg, iar faptul că este un tipar, ne dă speranța că în viitor vor apare și piese finite de acest tip.

Revenind la ceramică, atât formele cât și ornamentele sînt caracteristice culturii Wietenberg. Larg răspînditul motiv al benzii umplute cu puncte (*Zahnstempelung*), canelurile dispuse vertical pe umărul vaselor (fig. 7/1), motivul mai rar al spiralei în relief (fig. 10/3), proporția mare a ceramicii fine, sînt elemente ce permit încadrarea în faza a III-a a culturii²¹. Deocamdată este greu să facem și alte precizări, avînd în vedere că sînt publicate puține complexe închise²². Fără a generaliza însă, constatăm că în centrul Transilvaniei la orizontul fazei a III-a, sînt utilizate și alte ornamente, în comparație cu cele folosite de comunitățile Wietenberg de pe valea Crasnei. Aici influențele Otomani sînt evidente²³. Așa cum am mai spus și cu alt prilej²⁴, nu putem ști cu certitudine în acest stadiu al cercetărilor, dacă este vorba de diferențe regionale sau de unele cronologice. Logic, prima ipoteză este de presupus, urmînd a fi demonstrată și prin alte descoperiri.

În ceea ce privește funcționalitatea gropilor de la Tureni-Carieră, ele par a fi la prima vedere, simple gropi menajere sau de provizii. Săparea întregii terase nu a dus la identificarea unei așezări căreia ele să-i aparțină²⁵. Singurele puncte cu material contemporan lor se află în interiorul Cheilor Turului²⁶, pe o tarla în spatele cimitirului reformat și în unele peșteri mici din preajmă²⁷. Distanța destul de mare față de complexe din punctul Carieră, nu credem că le pune într-o legătură nemijlocită. De asemenea, ar fi puțin probabil ca aceste gropi să aparțină unei stîni, greu identificabilă, de altfel, deoarece produsele obținute în stîna nu se țin în gropi, iar cantitatea mare de ceramică fină, tiparul pentru turnat piese metalice nu reprezintă obiecte caracteristice unor activități pastorale comune.

Recent, C. Kacsó, într-o discuție mai largă privind practicile rituale (mai ales, funerare) ale bronzului tîrziu din nordul Transilvaniei, amintește o serie de complexe care au un caracter special²⁸. Pe lângă descoperirile de la Oarța de Sus,

¹⁸ Vezi M. Dusek, *Karpatenländische Hügelgräberkultur*, Inv. Arch. Ceskoslovensko, Heft, 3, Blatt CS 33/2. Pentru date și tipologie, vezi, A. Jockenhövel, *Die Rasiermesser in Mitteleuropa, Prähistorische Bronzefunde*, VIII, 1, München, 1971, p. 33, nr. 5, p. 34 sqq. Un tipar pentru un asemenea brici și la J. Hampel, *A bronzkor emlékei Magyarhonban*, Budapest, I, 1886, Tab. XVII/6.

¹⁹ Briciul descoperit la Otomani, I. Ordentlich, *Poselenia v Otomani in svete poslednith rascopoc*, Dacia, N.S., VII, 1963, p. 138, fig. 16/7, este în realitate un fragment de brâu, T. Bader, *op.cit.*, p. 99. La același orizont, un brici (de alt tip) apare în necropola de la Cruceni, O. Radu, *Cu privire la necropola de la Cruceni (jud. Timiș)*, SCIV, 24, 3, 1973, p. 506, pl. 9/10.

²⁰ Datarea sa în Reinecke Bronz C sau mai tîrziu este puțin probabilă, deoarece exemplarele din aria culturii Pîlîny (relativ învecinată), sunt de alt tip, T. Kemenczei, *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*, Budapest, 1984, p. 21, pl. 1/7, 13-14, 17, 27-29; V/7-11, 17; VII/18.

²¹ N. Chidioșan, *op.cit.*, p. 77 sqq.

²² Vezi discuția la F. Gogăltan, D. Tamba, *op.cit.*, p. 63.

²³ N. Chidioșan, *op.cit.*, p. 90 sqq; F. Gogăltan, D. Tamba, *op.cit.*, pl. V/2.

²⁴ F. Gogăltan, D. Tamba, *op.cit.*, p. 63 sq.

²⁵ Până în campania din 1988 s-a săpat cea mai mare parte a terasei. Întrebarea care se pune este aceea, dacă așezarea nu a fost distrusă de înaintarea carierei, fiind salvate doar gropile sale menajere sau de provizii. Lipsa apei în apropiere, vânturile puternice ce bat în tot cursul anului, marginea prăpastiei etc., pledează împotriva unei locuri stabile aici.

²⁶ Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, *op.cit.*, p. 732.

²⁷ Materialele se adă la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei.

²⁸ C. Kacsó, *Contribuții la cunoașterea Bronzului tîrziu din nordul Transilvaniei. Cercetările de la Libotin, Thraco-Decica*, XI, 1990, p. 79 sqq., mai ales, p. 97 sq.

Valea lui Mihai, Rotbav, Baciuc etc., trebuiesc menționate groapa de la Dersida, unde s-au găsit numai buze de vase²⁹ și poate complexul de la Șimleu Silvaniei³⁰.

În sprijinul caracterului deosebit al gropilor de la Tureni-Carieră vin deci următoarele argumente: lipsa unei așezări în apropiere; dispunerea într-o oarecare ordine a gropilor (fig. 2); amplasarea lor pe o pantă bătută de razele soarelui în tot timpul anului (o bună analogie cu depozitele de bronzuri votive)³¹, descoperirea unui mormânt de înhumare în groapa nr. 7; existența unor gropi "bogate" (gropile 6 și 14), ce conțin până la 30 de fragmente din vase diferite; existența în același timp a unor gropi mai mari sau mai mici fără nici o urmă de material arheologic; aflarea unor tipuri ceramice aparte, care au o utilizare fie rituală, fie cu un caracter special; descoperirea în groapa 5 a unui tipar pentru turnat brice de bronz, spart intenționat la depunere.

Fără a putea formula o concluzie definitivă și categorică, înclinăm să atribuim acestor complexe un rol în practicile rituale, legate de activitățile productive ale olarului, păstorului sau a celor ce prelucrează bronzul. În viitor, o analiză mai profundă a unor asemenea complexe ar putea furniza certitudini pentru ceea ce astăzi sînt doar simple ipoteze de lucru.

FLORIN GOGĂLTAN

²⁹ N. Chidioșan, *op.cit.*, p. 21. Autorul consideră acest fapt doar o pură întâmplare.

³⁰ F. Gogăltan, D. Tamba, *op.cit.*, p. 61 sqq.

³¹ T. Soroceanu, Comunicare la sesiunea Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, 1986.

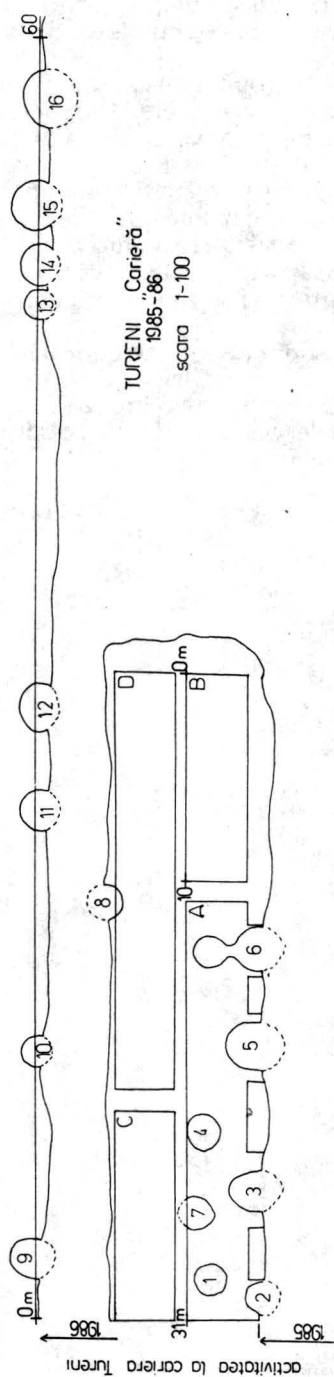
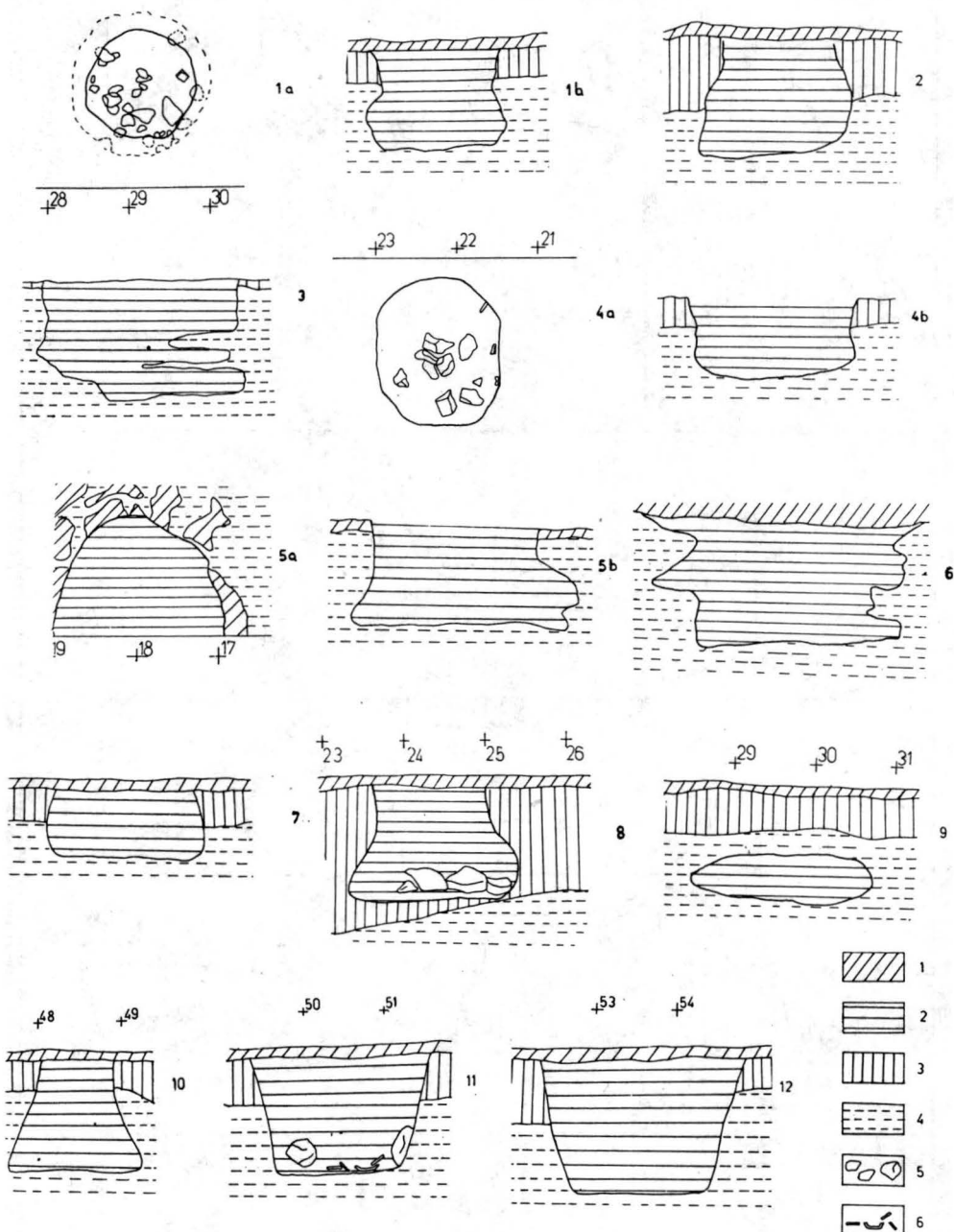

Fig. 2. Plan de situație, Tureni—Carieră 1985—1986.

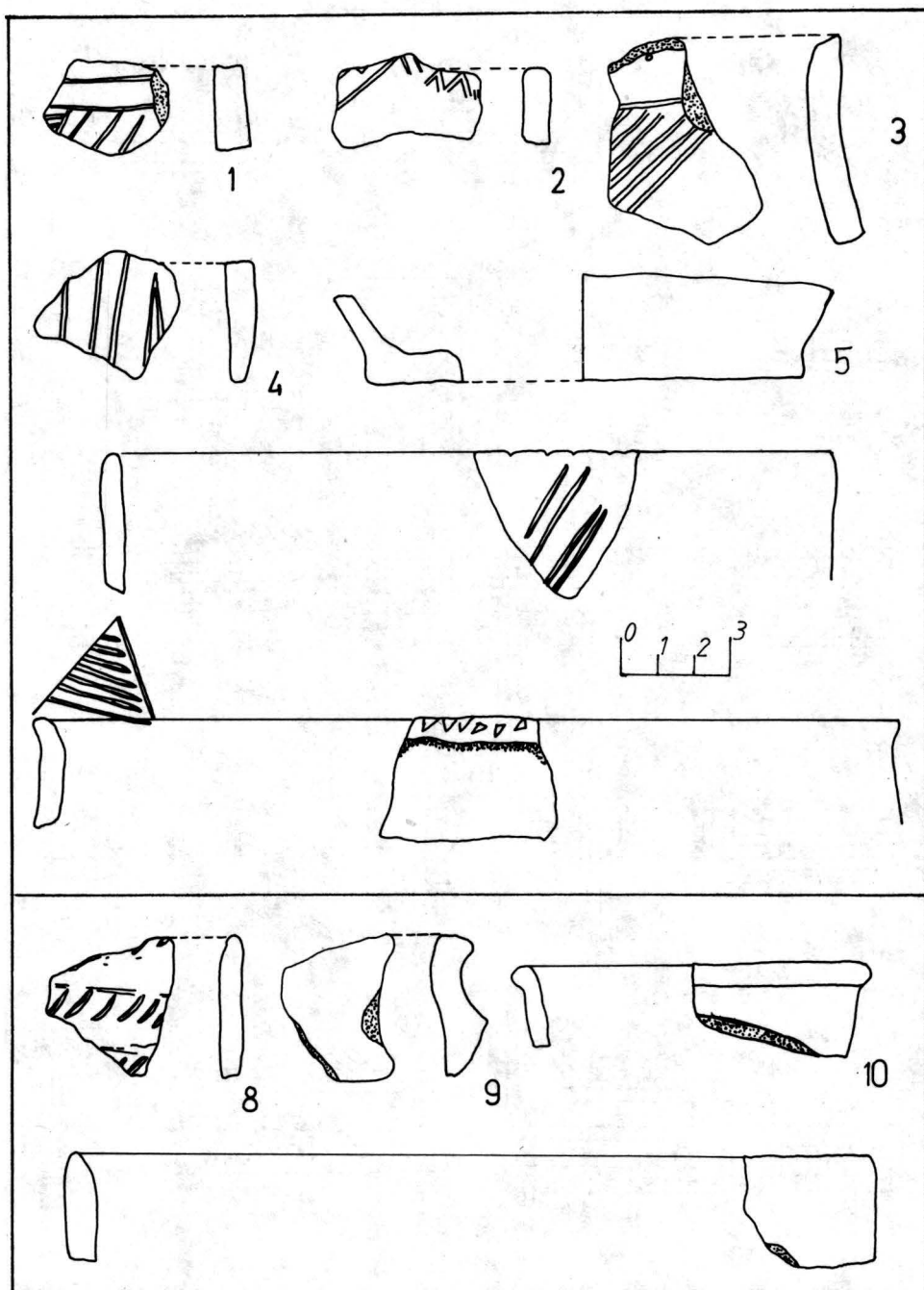

Fig. 4. Tureni—Carieră, groapa nr. 2 (1—7); groapa nr. 3 (8—11).

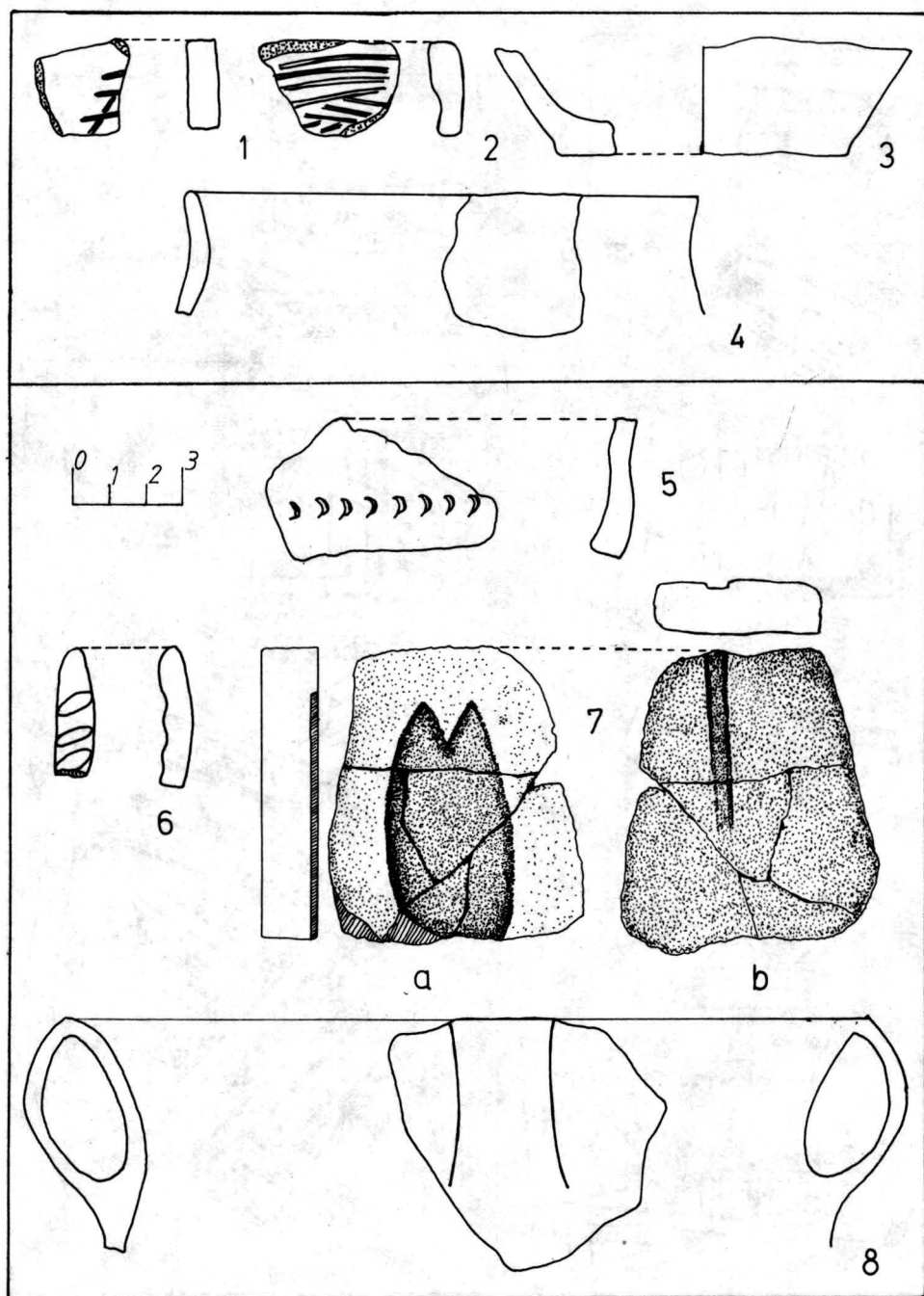

Fig. 5. Tureni—Carienă, groapa nr. 4 (1—4); groapa nr. 5 (5—8).

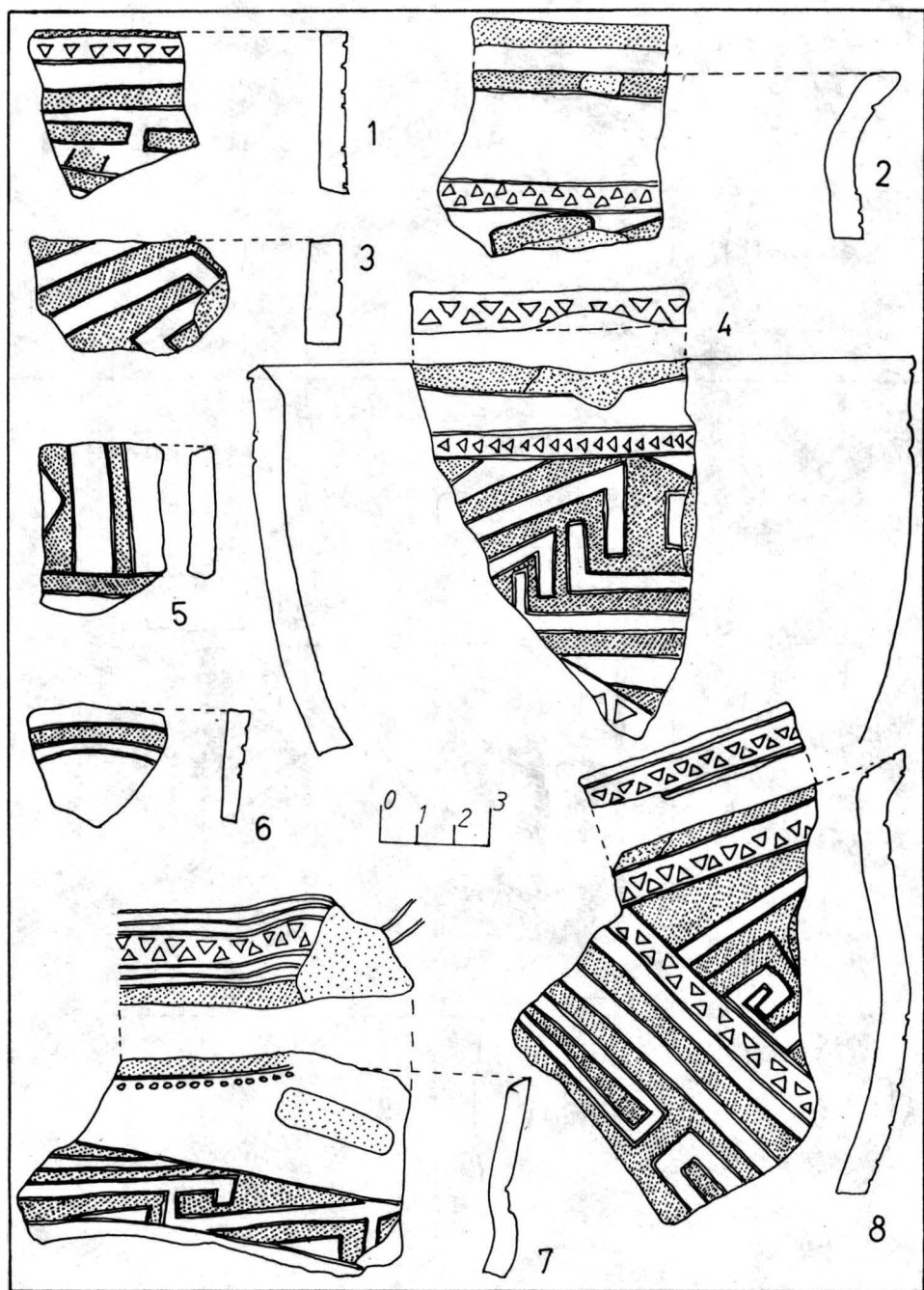

Fig. 6. Tureni—Carietă, groapa nr. 6.

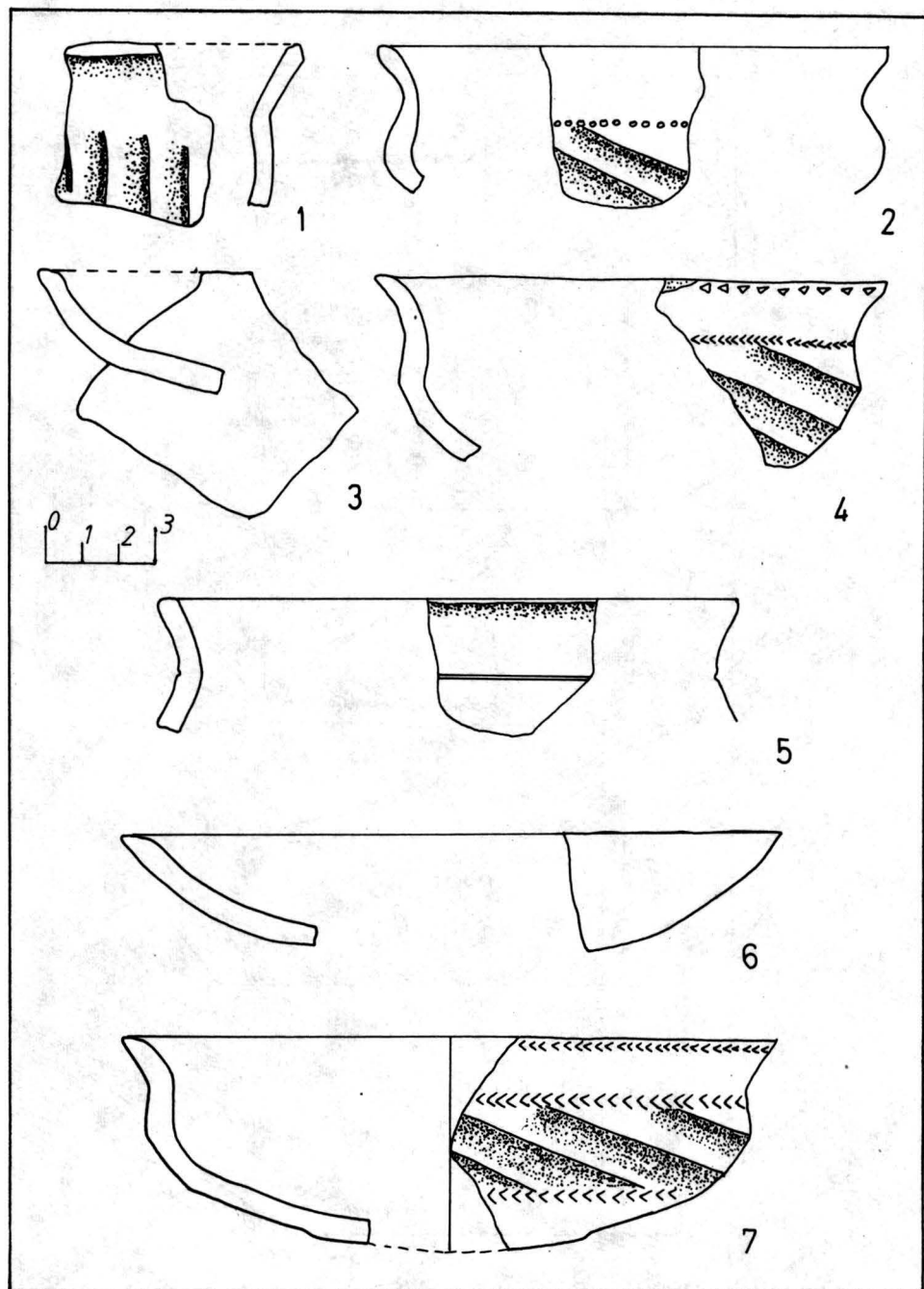

Fig. 7. Tureni—Carieră, groapa nr. 6.

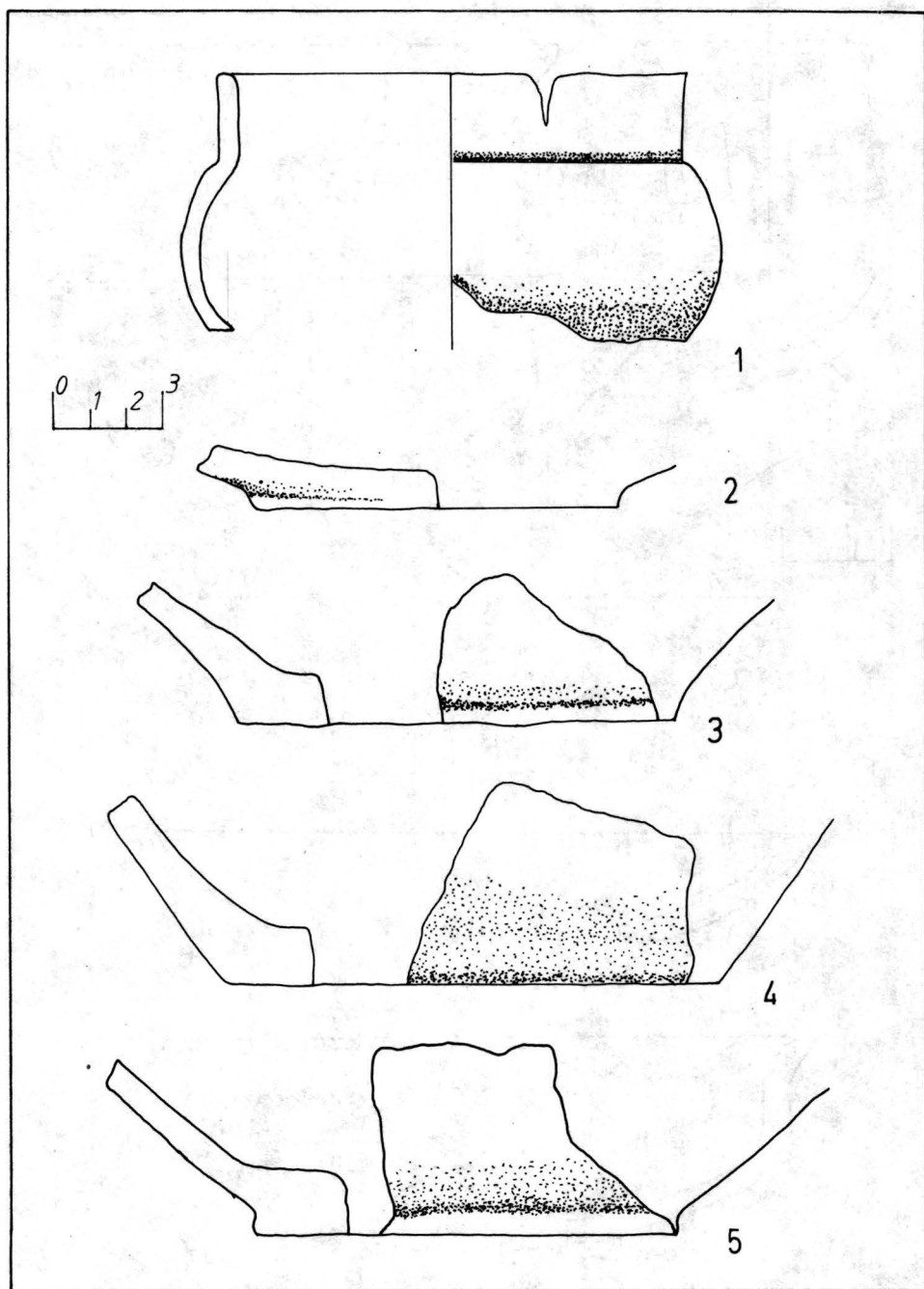

Fig. 8. Tureni—Carietă, groapa nr. 6.

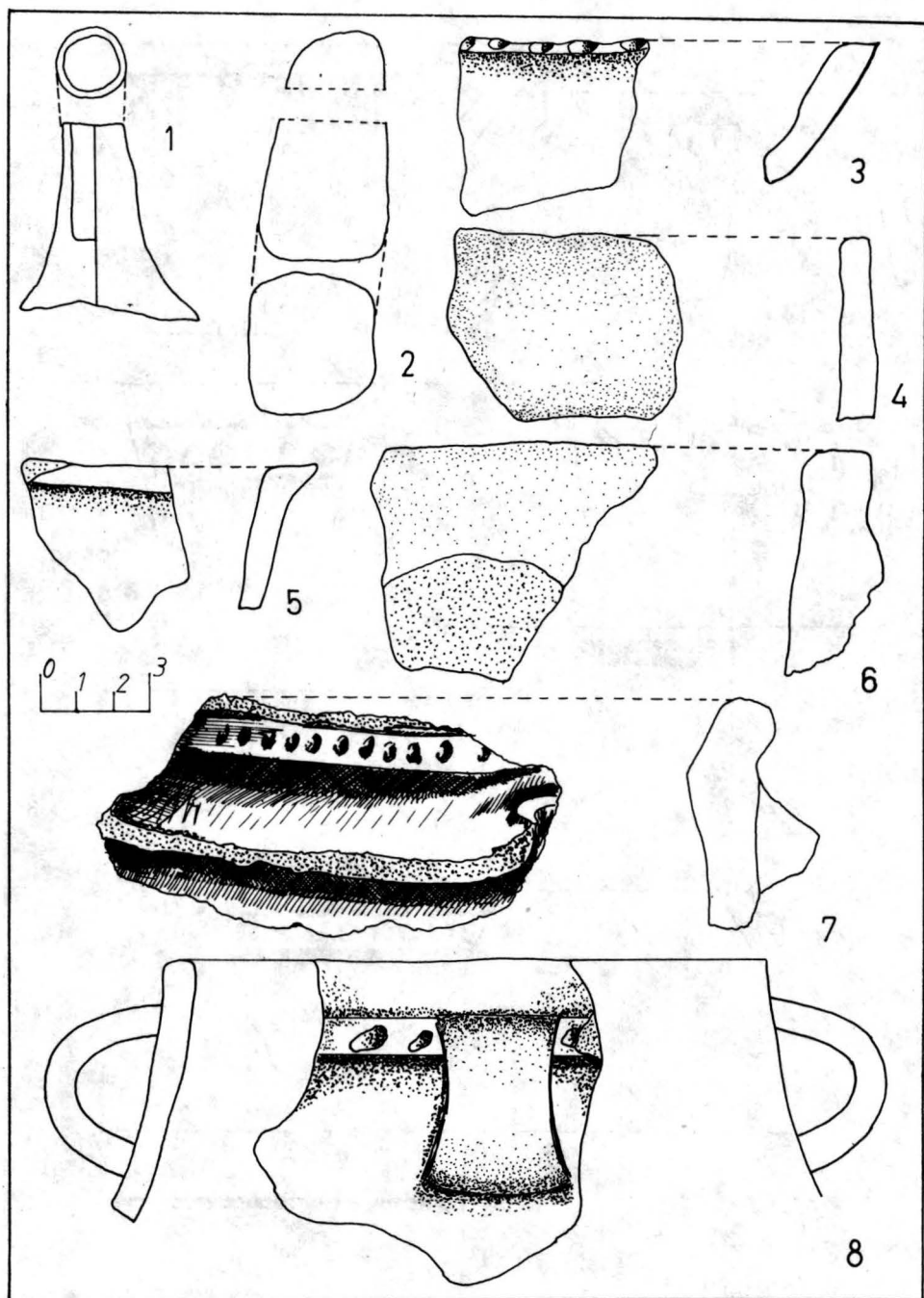

Fig. 9. Tureni—Carieră, groapa nr. 6.

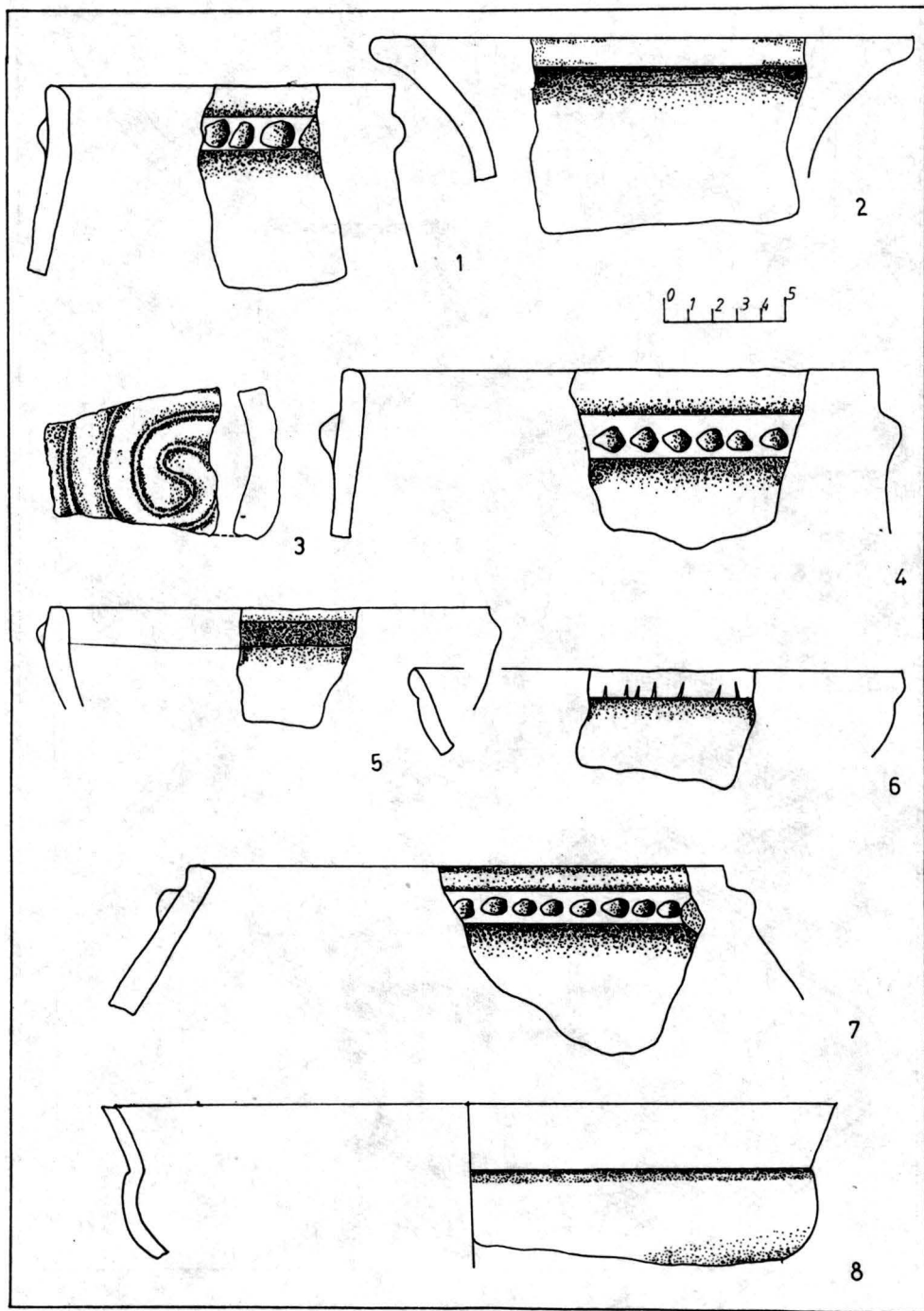

Fig. 10. Tureni—Carieră, groapa nr. 6.

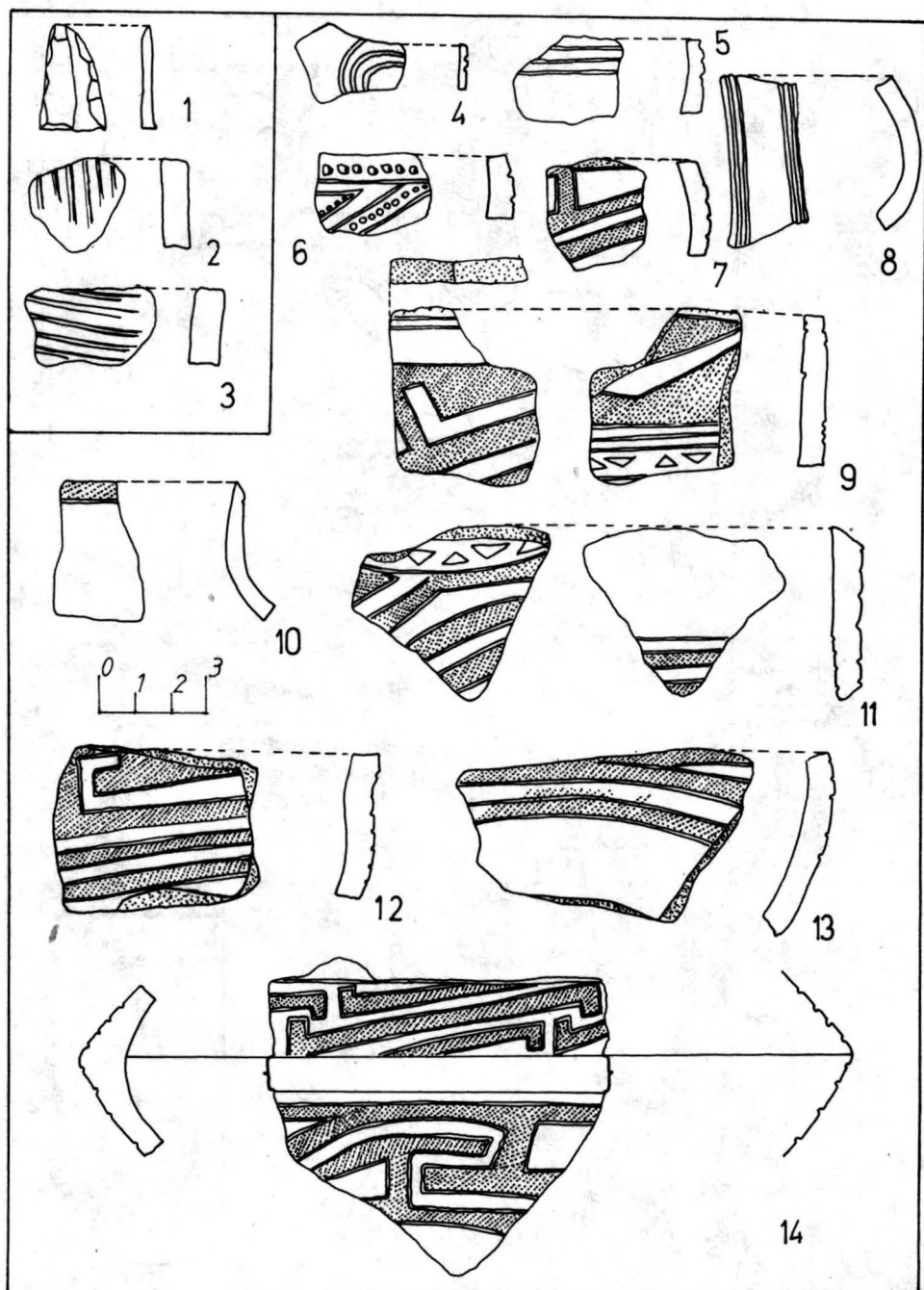

Fig. 11. Tureni—Carieni, groapa nr. 7 (1—3); groapa nr. 14 (4—14).

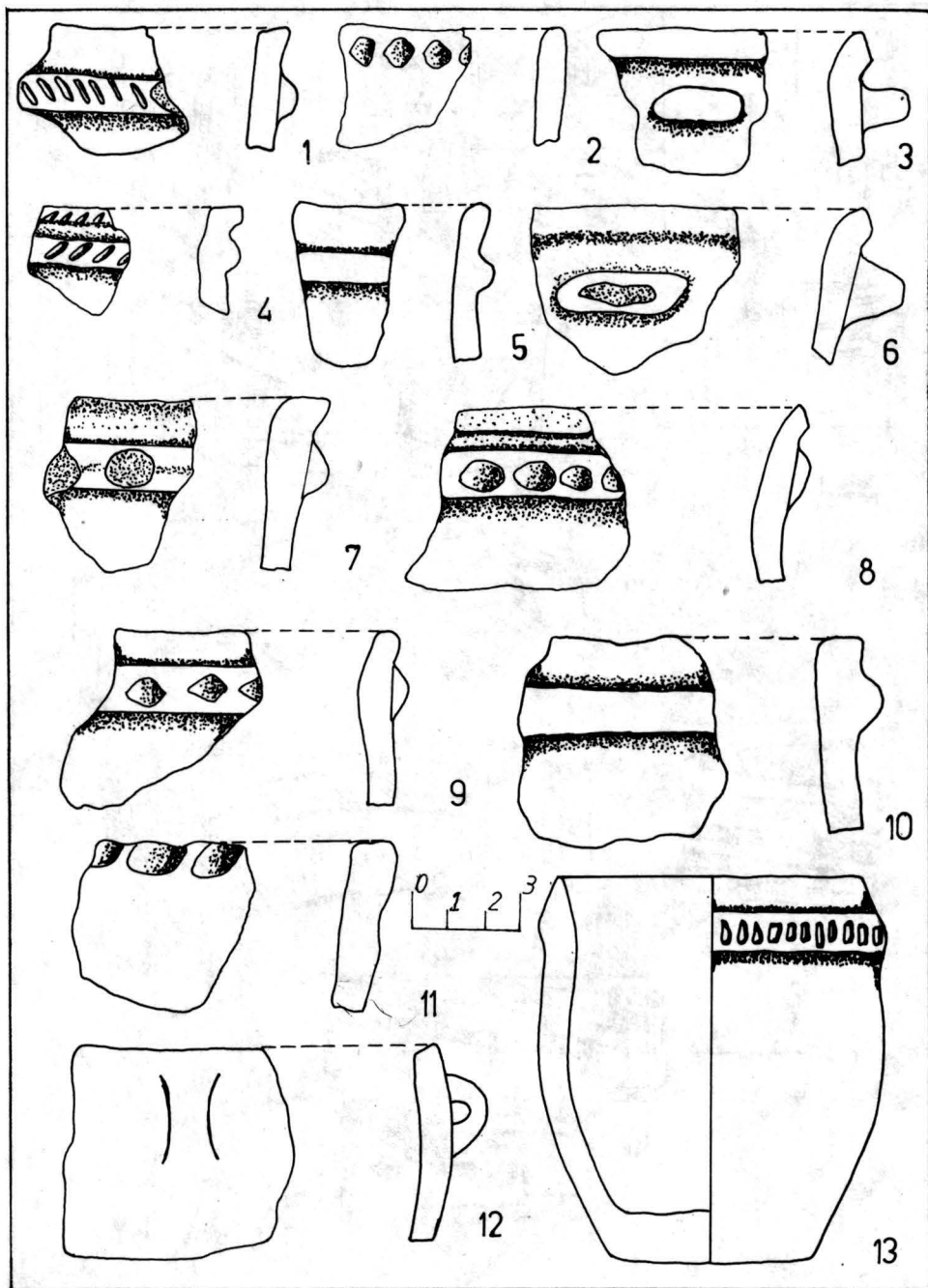

Fig. 12. Tureni—Carieră, groapa nr. 14.

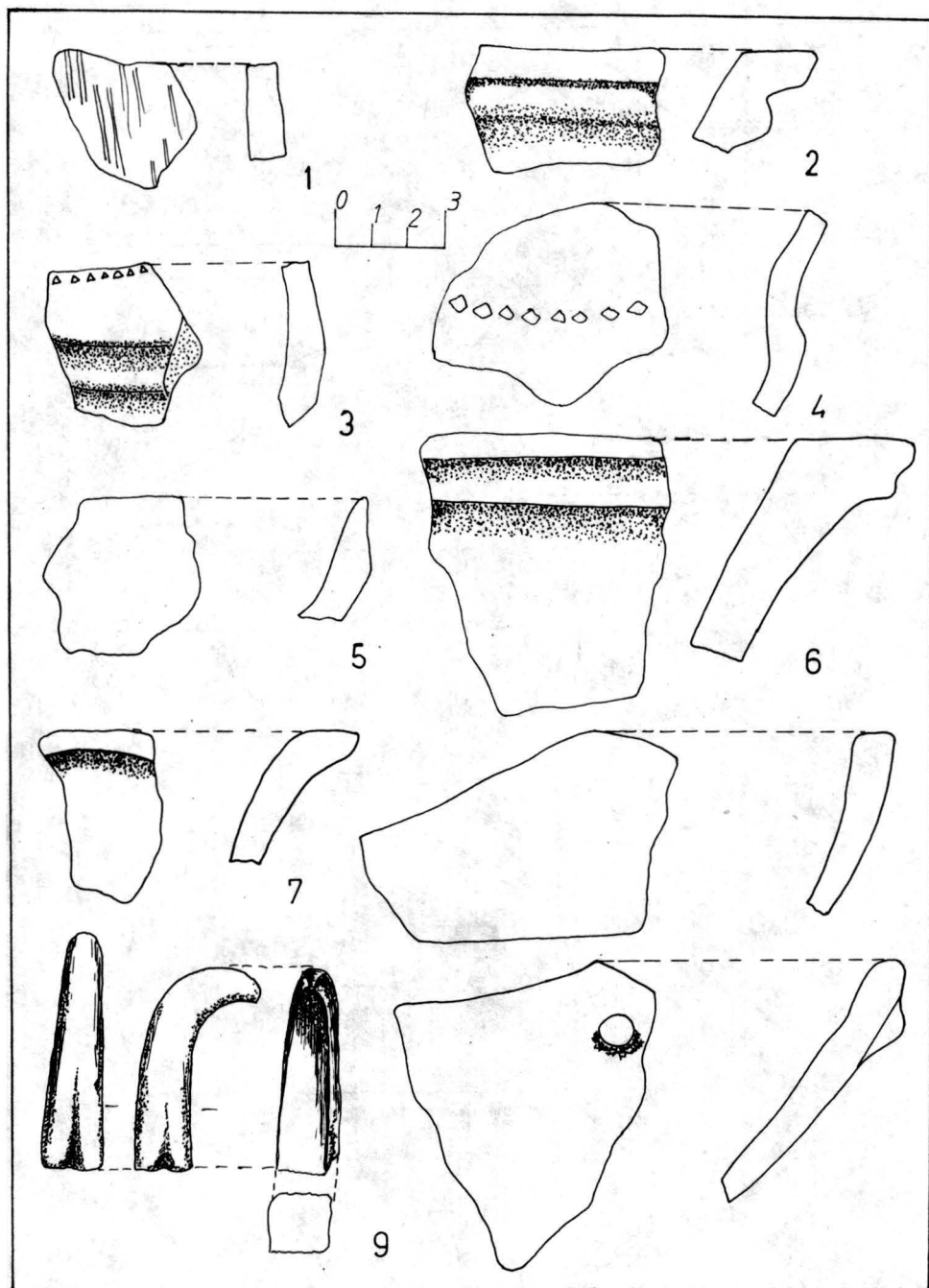

Fig. 13. Tureni—Carieră, groapa nr. 14.

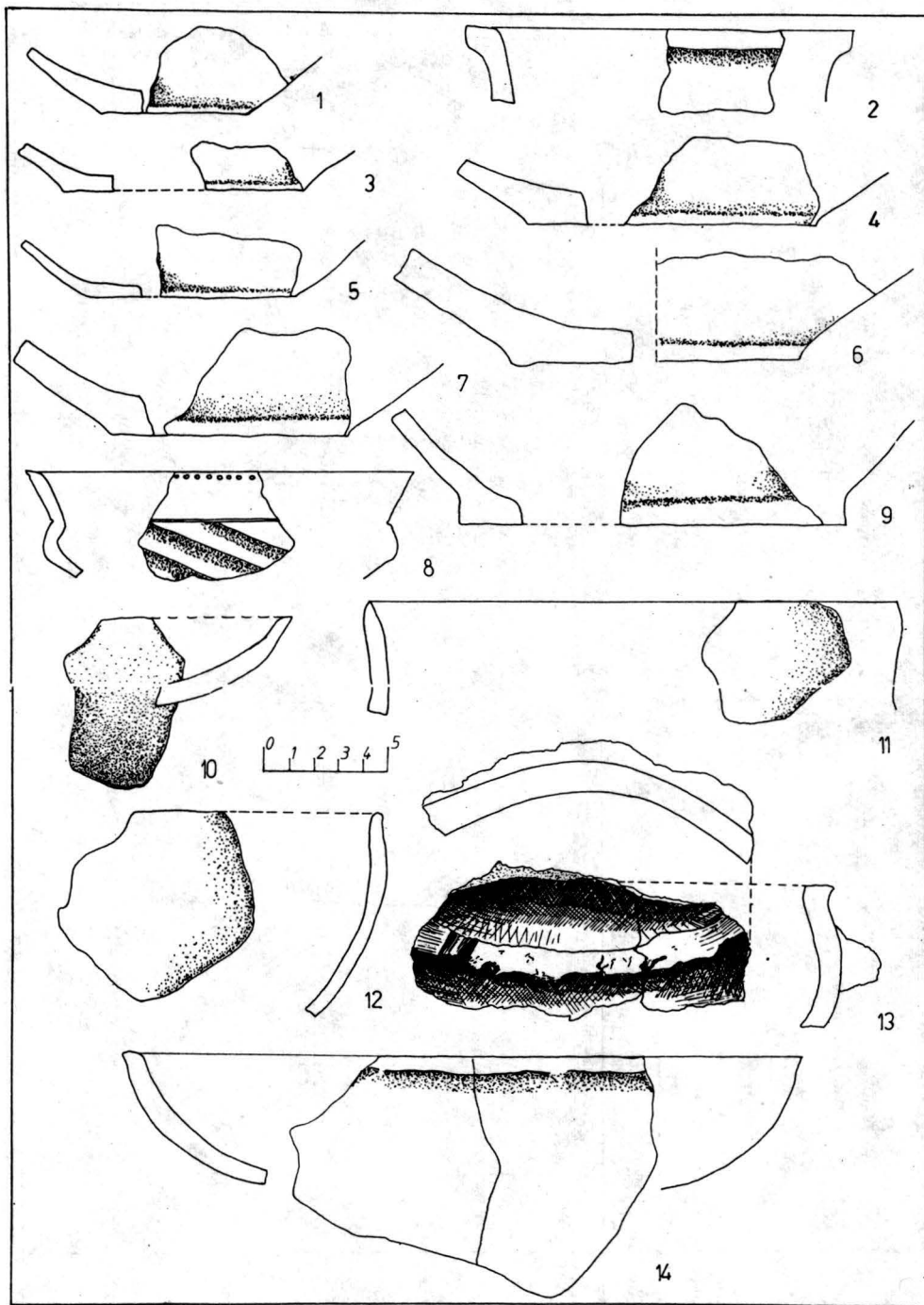

Fig. 14. Tureni—Carieră, groapa nr. 14.

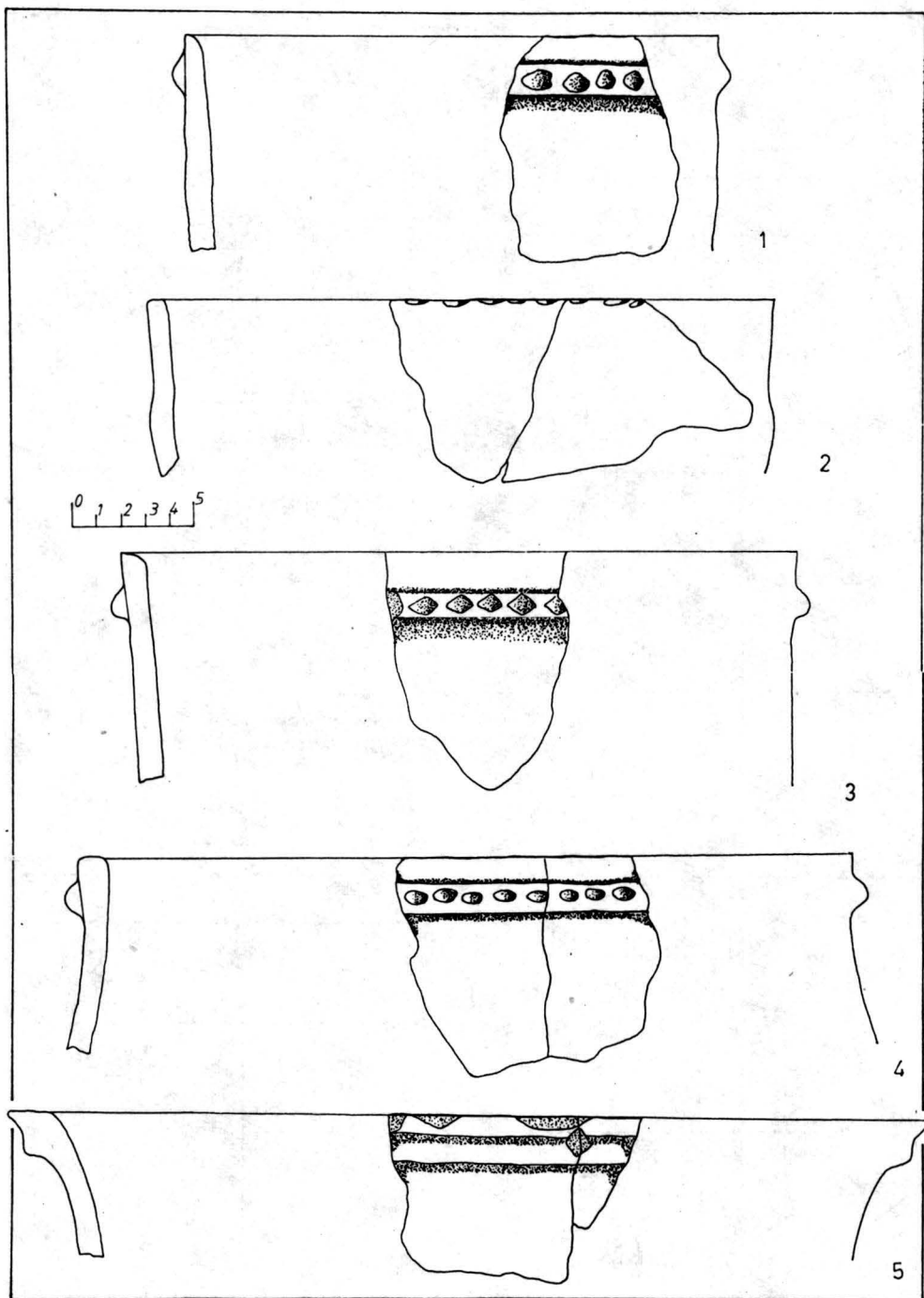

Fig. 15. Tureni—Carieră, groapa nr. 14.

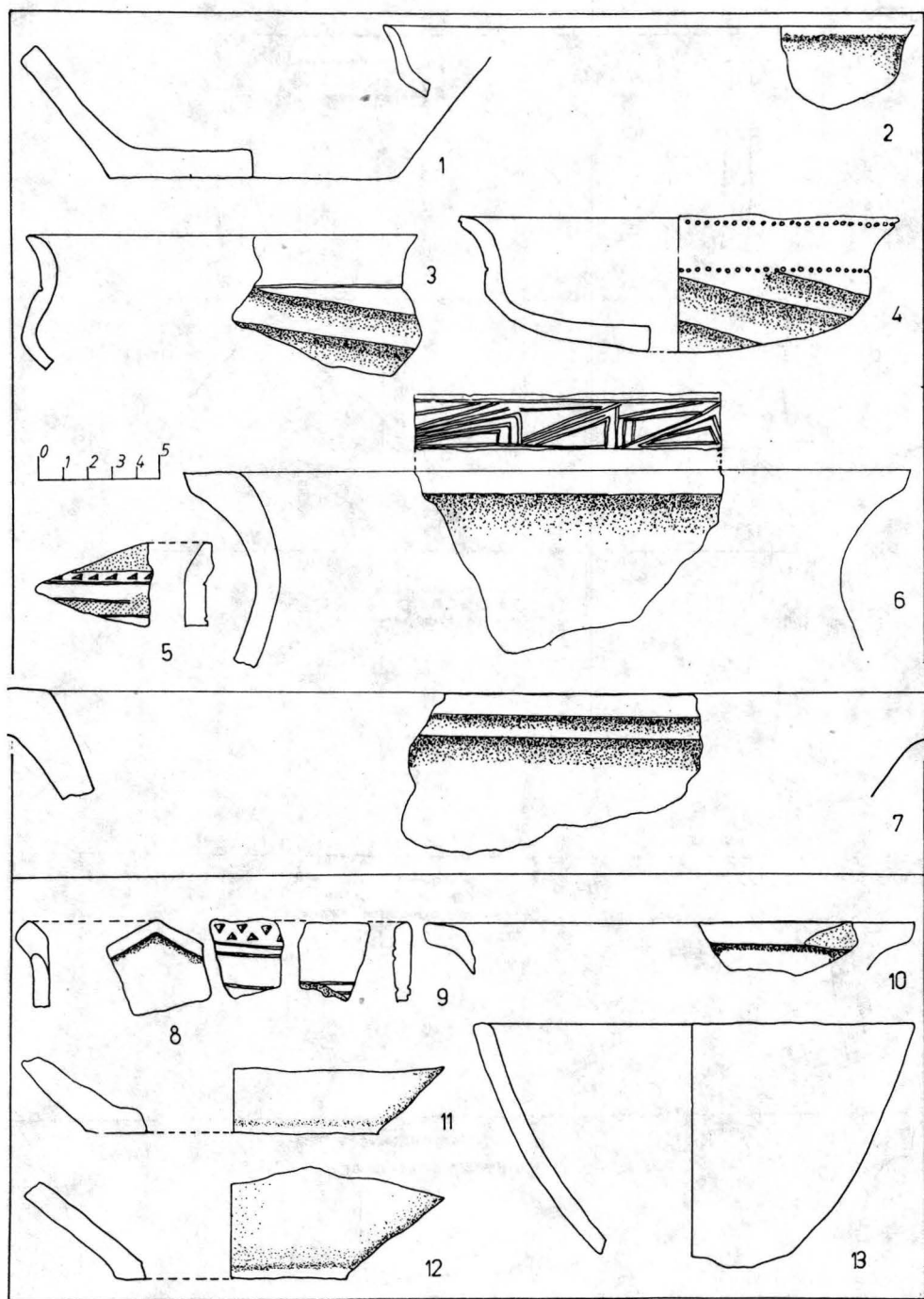

Fig. 16. Tureni—Carienă, groapa nr. 14 (1—7); Deasupra carierei (8—13).

RETTUNGSGRABUNGEN IN TURENI — CĂRIERĂ KREIS CLUJ
(1985—1986)
(ZUSAMMENFASSUNG)

Infolge der Arbeiten am Südfront des Steinbruches von Tureni, wurden mehrere archäologische Komplexe vernichtet. Die nötig gewordenen Rettungsgrabungen förderten 16 Gruben aus Tageslicht die der Träger der Wietenbergkultur zugeschrieben werden können. Aufgrund des ganzen keramischen Materials, sowie der Gusschale für Rasiermesser (aus der Grube nr. 5) neigt der Verfasser zu einer Zeitstellung der Entdeckungen in die III. Phase der Wietenbergkultur.

Was die Zweckbestimmung dieser Gruben betrifft, so können manche Elemente auf eine rituelle Deutung im Rahmen des bronzezeitlichen Leben hinweisen.